

valóban méltán kelthet elismerést a terv kigondolója és megvalósításhoz segítői iránt. A szervező és munkatársai minden bizonnyal sikeresen fejtettek ki általános érdemű tevékenységet.

Nem lehet azonban elhallgatni, hogy nem egy tanulmány magán viseli az alkalmosság bélyegét és idő múltán megállapításai ha nem is változnak meg, de színüket veszítik. Az ily természetű műveknél ez elkerülhetetlen: Nagy értékük, hogy általában nem elvontak s így minden hallgató és olvasó számára szellemi nyereségül és célravezető tájékoztatásul szolgálnak. Ami rendeltetésük volt: a ma szolgálata, a mai magyarságnak és életének sok vonatkozásban való bemutatása, kétségtelenül időszerű feladat és utánzást érdemlő törekvés. A ma emberét feltétlenül a ma viszonyai érdeklik leginkább és ezen a téren az előadások éppen a nemzet nevelői, a pedagógusok számára olvasás útján is értékesek, eligazítók és tanulmányok.

Agárdi László.

Johan Béla dr.: Gyógyul a magyar falu. (A M. Kir. Országos Közegészségügyi Intézet közleményei. 7. sz.) Budapest, 1939. 296 l.

»A beteg falu« címen jelent meg néhány esztendővel ezelőtt ugyancsak az intézet kiadásában *Kerbolt László dr.* körorvosnak szinte aggodalmat keltő módon megírt tanulmánya. Faluábrázolásaink ez egyik értékes gyöngyszeme a súlyos helyzet őszinte feltárásával voltaképpen egyik fontos támasza lett annak a hatásában még megmérhetetlen küzdelemnek, amelyet a magyar belügyi kormányzat indított meg különféle szerveivel a falu, azaz a magyar nép egészsége érdekében. A bajok s az elintézetlen kérdések éles megvilágítása egyik jelentős állomása volt annak az immáron 12 éves falu-egészségügyi munkának, amelyről az előttünk levő mű beszámol, s amely méltán kezdődik ezzel a válasznak tekinthető címmel: »Gyógyul a magyar falu«.

Célkitűzést, módszert, eszközöket, sikereket és sikertelenül végződött törekvéseket ismertet e munka. »Az országszerte fokozatosan kiépülő, ma már izmos és biztos alapokon nyugvó falusi közegészségügyi és egészségvédelmi szervezet belső szerkezetét, működését és logikáját mutatja be e könyv — mondja szerzőnk — a jelenlegi és a leendő munkatársaknak és az ez iránt érdeklődőknek. A falusi közegészségügy terén elért eredményeket, a további célkitűzéseket és lehetőségeket ismertetik e könyv fejezetei azokkal, akiket érdekel az, hogy sikerül-e a falun anyákat, csecsemőket, gyermekeket az életnek, az egészségnek megmenteni. Sikerült-e megtalálni a módot, amely a magyar falu, magyar tanya népének betegségek okozta túlnagy vérvesztését megállítja.«

Először a magyar közigazgatás szervezetét vázolja néhány főbb vonással s ennek keretében foglalkozik a községi (falusi) közegészségügyi szolgálat ismertetésével. Helyesen mutat rá arra, hogy a falu fogalma minden további nélkül nem illeszthető bele sem a közigazgatási beosztásba, sem a lélekszám szerinti csoportosításba. Ezzel szemben a közegészségügyi szolgálat joggal oszlik meg városira és falusira, mert a »falu« közegészségügyének

számos jellegzetes vonása és a tennivalók módszere szempontjából erősen különbözik a »város«-tól.

Ezt a különbséget igen kézzelfoghatóan szemlélteti is a *város és a falu népessége statisztikai megvilágításban* című fejezetében. Itt néhány igen jellemző, könnyen áttekinthető adat mutatja be a közegészségügyi vonatkozású különbségeket. A lakosság számát tekintve: az 1000 lakoson aluli községekben lakik az ország lakosságának 10.9%-a, az 5000 léleknél kisebb községekben a népesség 45.1%-a. Ezek szerint hazánk lakosságának kb. fele falun lakik. De még ennél is több, ha figyelembe vesszük, hogy az 5000 léleknél nagyobb községek, sőt a városok külterületén, a tanyákon élő lakosság is falusiinak számítható. A természetes szaporodás nagyságát tekintve aggasztó adat az, hogy e szám a mienknél (1000 lélekre 6.0) nemcsak Jugoszláviában (12.9!), Romániában (11.5) nagyobb, hanem Olaszországban (8.7), sőt a nyugatinak tekinthető Németországban (7.1) is. Ebben a viszonylag gyenge számban is a falu játssza a nagyobb szerepet, mert a természetes szaporodás aránya Budapesten — 0.2 (tehát csökken!), a 10 thj. városban 3.6, a megyei városokban 4.2 és a községekben 7.8 volt 1937-ben. A foglalkozás szerinti kimutatásból is az tűnik ki, hogy népünknek életet adó gyökerei a falvakból kapják éltető erejüket. Száz férjes nőre jutott házasságukból született gyermek: gazdasági cselédnél 421, 50—100 holdas birtokosnál. (és bérlőnél) 416, önálló iparosnál 299, ipari segédszemélyzetnél 253, közszolgálatban álló és szabad foglalkozású tisztviselőnél 191, véderő tisztviselőknél 128 stb. *A legnagyobb gyermekáldást a gazdasági cselédnél találjuk*, utánuk a kisbirtokosok és egyéb östermelők, napszámosok következnek, tehát a falu népe. A sor végén áll a tisztviselő társadalom és az önálló szabad foglalkozásúak csoportja, vagyis az értelmiségi foglalkozású, a tipusosan városi lakosság. Ennek ellenére — mint ez később kitűnik — az orvosok aránya 100.000 lakoshoz viszonyítva a következőképp festett 1934-ben: Budapesten 387.1, thj. városokban 165.2, megyei városokban 112.2, falvakban 39.9. A további lapokon a *közegészségügyi személyzet ismertetése* következik. A m. kir. tiszti főorvos, a m. kir. tisztiorvos, a községi orvos és körorvos, az egészségügyi védőnő, a községi bába, a fertőtlenítő és egészségőr, a hús-vizsgáló és a halottkém feladata, munkaköre, eddig kifejtett munkássága tárul elénk. Minden egyes munkakörrel kapcsolatban megismerkedünk a reá vonatkozó törvényes intézkedésekkel, de csak olyan mértékben, hogy e mellett nem vész el a munkának az az érdeklődést keltő hatása, amely a címben is olyan elevenen kifejeződik. Már ezekben a fejezetekben is több pedagógiai vonatkozással találkozunk. A tiszti főorvosi állás, mint ismeretes, az 1936: XXIII. t.-c. alapján nevelésügyi vonatkozással bővült annyiban, hogy az óvodákat a vallás- és közoktatásügyi tárca hatásköréből a belügyi tárca keretébe kapcsolták át s a kisedzővők fejlesztése, felállítás, valamint az itt működő személyzet kinevezése terén a tiszti főorvosnak jelentős szerepet biztosítottak. De fontos szerepet juttat a közegészségügyi kormányzat a tisztifőorvosoknak a szociális gondozás megszervezése terén is, amelynek, kétségtelen, a nevelésügyi érintkező több pontja van. A tisztiorvos, valamint a községi orvos és körorvos állandó kapcsolatban áll az óvodával és a népisko-

lával, amennyiben egészségügyi szempontból figyelemmel kíséri ezeket. Az egészségügyi védőnő a korszerű egészségvédelem egyik alapvető elvének megfelelően — mely szerint a megelőzés, tehát a tanítás és felvilágosítás a legeredményesebb védekezés — szintén jórészt nevelői munkát végez. Nagyjában ötféle munkaágazatban tevékenykedik; ezek 1. az anya- és csecsemővédelem, 2. az iskola-egészségügyi munka, 3. a nemi betegségek és tuberkulózis elleni küzdelem, 4. a szegény betegek otthoni ápolásának megszervezése, 5. a szociális gondozás.

A pedagógus legnagyobb érdeklődésére *A közegészségügyi személyzet képzése* című fejezet tarthat számot. A nagyszabású közegészségügyi kiképzés, a Rockefeller Alapítvány nagylelkűsége következtében a legkorszerűbb intézetben, a *M. Kir. Országos Közegészségügyi Intézet* falai között folyik. Az elméleti előadások mellett laboratóriumi, statisztikai gyakorlatok is szerepelnek, sőt a jelöltek külső gyakorlati képzésben is részesülnek. Hetenkint jól előkészített kiránduláson vesznek részt, amikor valamely közegészségügyi szempontból fontos vagy érdekes intézményt tekintenek meg. A tanfolyam végén a hallgatók írásbeli és szóbeli vizsgálatot tesznek.

Tanítóintézeteink sorában néhány év óta új szint jelentenek az egészségügyi védőnők képzése szolgáltatásban álló *ápolónő- és védőnőképző intézetek*. Tanügyi szervezetünk négy ilyenről büszkélkedik: Debrecenben, Budapesten, Szegeden s újabban Kassán. A képzés a négy intézetben majnyában azonos, értékés munkájuk elismerése mellett meg kell nyugodnunk abban, hogy a kiképzés ma még nem teljesen egyöntetű. Éppen pedagógiai szempontból jelent feladatot az, hogy ezekben az új képző-intézetekben a szükséghez mért egységességet milyen úton és módon lehetne biztosítani. Annyi bizonyos, hogy az intézmények és a végzett hallgatóság szelleme — amely a könyvben szerénységből nem is jut kifejezésre — a lelkes áldozatkészségnek és hivatás-szeretetnek mindennél előbbre helyezését tükrözi.

A munkát számos tanulságos kép díszíti, de a következő, a közegészségügyi falusi intézményeit ismertető fejezet még több világos statisztikával és jellemző felvétellel mutatja be az egészségügyi intézmények egész sorát. Ma még ugyan több helyütt hiányzik, de már mindig több és több községben találkozunk a falusi egészségvédelem zöldkeresztet viselő bástyaival, az egészségházakkal. Az óvodák építése is gazdagítja a falu egészségvédelmének fegyverzetét.

A Betegellátás, Az ember környezetének higiéniája, Népelelmezés, Ivóvizellátás, Fertőző betegségek elleni küzdelem, Egészségvédelem, Egészségügyi propaganda, Szociális gondozás címen nyújtja a szerző az egészségvédelmi munka gazdag eredményének alapján véve szűkreszabott ismertetését. Végül pedig izélfőt nyújt a mai társadalmi élet nélkülözhetetlen tapintó szervének: a statisztikának az egészségvédelemben játszó szerepéről.

A becses munka szerény bár, de méltó képviselője utolsó évtizedünk kétségtelenül legnagyobb szociálpolitikai alkotásának és tevékenységének: a közegészségvédelemnek. Alapjában véve útbaigazító kalauz, mondhatnók tankönyv a közegészségügy szorosán vett munkásai számára, olyan módon és

formában megírva, hogy minden érdeklődő, de legelsősorban a magyar nevelő mérhetetlen tanulsággal s érdeklődéssel forgathatja. Az egészségvédelem az iskolához legközelebbálló rokonintézmény. Mindegyik tanítani és felemelni akar, s amint ma már az iskola nemcsak a lélek gondozója, hanem a testnek is ápolója, ugyanúgy az egészségvédelem a test ápolása és védelme mellett az értelem és szív nevelését is igénybe veszi, hogy meggyógyítsa a testben és lélekben még nemrégiben olyan nagyon beteg magyar falut.

Cser János.

Tessedik Sámuel: Szarvasi nevezetességek, azaz: Szarvas Mezőváros Gazdasági Krónikája. (Magyarságtudomány könyvei. I.) Ortutay Gyula előszavával. Budapest 1938. 152. l.

Évről-évre magasabbra értékeljük a XVIII. század egyik legnagyobb s legeredetibb magyar gondolkodóját, Tessedik Sámuelt. Minél többet halunk a történelem nagy rohanásában világgazdasági kérdésekről s minél határozottabb követelmény a magyar közoktatásban a szaknevelés, az életpályára irányuló iskolai képzés, annál melegebben fordul tekintetünk a lelkes szarvasi evangélikus pap felé, mert ő mindezt százötven évvel ezelőtt megcsinálta.

Dr. Nádor Jenő és dr. Kemény Gábor fordították le Tessediknek eddig kéziratban bújkaló, több fontos munkáját. Nem első közös vállalkozása ez a kis kötet a két kitünő társszerzőnek. Épp Tessedikről adtak ki 1937-ben tüzetes tanulmányt, amely kimerítően összefoglal mindent, amit előttük a magyar Halle megalkotójáról írtak. Ennek a munkának folytatása és kiegészítése a mostani kötet, mondhatnánk az elsőnek oklevéltára, forrásanyaga. Régi munkabeosztásukat megtartották. Dr. Nádor Jenő, a történész Tessedik krónikás följegyzéseit fordítja le németből »Szarvasi nevezetességek« címmel, Dr. Kemény Gábor, a pedagógus pedig a »Tanítási tervezetet«, a »Tizenkét paragrafust a magyar iskolaügyről« s »Tessedik leveleit Hajnóczy Józsefhez« ülteti át latinból és németből. Mindketten néhány lapnyi tanulmányt s magyarázó jegyzeteket fűznek fordításukhoz s az ő kutató munkájuk sikere, hogy ma már kevés szakszerűbben feltárt régi magyar pedagógus van Tessediknél.

Előadásukból értesülünk, mily viszontagságos volt a Tessedik kéziratok sorsa. Egyházmegyei és községi levéltárakból, a Nemzeti Múzeum kézirat-tárából és az Országos Levéltárból kellett összeszedni s összeilleszteni megcsonkult kéziratokat. Tessedik rengeteget írt, sokat ismételte önmagát, így sok újat már nem ad a most nyújtott anyag. De hálára köteleztek bennünket a fordítók, hogy az eddigi kiadott Tessedik kötetek sorát apróbb, de nem kevésbé fontos munkáinak magyar nyelvű közreadásával teljessé teszik, s könnyen hozzáférhetővé bárki számára, aki ezután akar foglalkozni a magyar felvilágosodás legnagyobb iskolamesterével.

A pedagógust is lebilincseli a krónikás rész, de még fontosabb, a falukutatónak, szociálpolitikusnak. Érdekes, távoli világ, úgy hat, mint regény. Elsősorban azonban a pedagógiai apróságok érdeklik a mai nevelőt. Megismeri belőlük Rousseau egy lelkes magyar követőjét — »valahol a Tiszaháton« — Tiszántúlon, aki csodás tiszta ítélettel, egységben szemlélte a tár-